

Володимир ДМИТРІВ

ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Проаналізовано поняття “фінансове регулювання”, визначено основні проблеми інноваційного розвитку економіки і шляхи їх подолання в Україні. Досліджено структурні елементи фінансового механізму.

Вітчизняна економіка характеризується високою енергоємністю виробництва, екстенсивним розвитком сировинних галузей, низьким рівнем освоєння інновацій, відставанням розвитку інфраструктури, відірваністю фінансового сектору від реальної економіки, неефективним функціонуванням секторів, що забезпечують соціальний розвиток.

На тлі прогресу світової економіки технологічна структура української економіки регресує, погіршується стан науково-технічного потенціалу, скорочується частка високотехнологічних виробництв, триває масштабне вивезення капіталу з країни, національна економіка втрачає здатність до самостійного відтворення.

Це значною мірою обумовлено відсутністю відпрацьованих ринкових інституційних механізмів, які забезпечили б гармонізацію інтересів різних суб'єктів ринкової економіки та їх узгодження зі стратегічно важливими інтересами суспільства в цілому. Також не відбулося запровадження ефективних механізмів економічної мотивації підприємств до технологічної та структурної модернізації виробництва, формування й освоєння нових товарних ринків. Тому національне господарство у світовій ієрархії скорочується до стану сировинного придатку.

Фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. вкотре підкреслила структурну відсталість української економіки, її неготовність до різких коливань попиту й загострення конкуренції на сировинних ринках. Високий рівень інтеграції економіки країни у сировинні та низькотехнологічні ринки на основі цінової конкуренції, а не конкурентної боротьби технологій і нововведень, є значним ризиком для її подальшого стабільного функціонування. Структурна розбалансованість економіки негативно впливає на потенційні можливості подальшого економічного зростання. Посткризове відновлення економіки України вимагає пошуку заходів, здатних забезпечити модернізацію національної економіки й набуття нею сучасного рівня конкурентоспроможності.

Актуальність окреслених проблем спонукала до цілеспрямованого дослідження особливостей фінансового регулювання та тенденцій інноваційного розвитку в Україні, до виявлення головних стимулів і перешкод на шляху його реалізації. Дослідженню впливу фінансового регулювання на інноваційний розвиток економіки України присвячені роботи вітчизняних науковців: А. Амоші, Ю. Бажала, А. Гальчинського, В. Гейця, О. Замаслова, А. Крисоватого, М. Крупки, Ю. Іванова, С. Юрія та ін. Однак у зв'язку із динамізмом інноваційного розвитку еконо-

міки і впливом фінансово-економічної кризи на економічні процеси, обрана тематика не втрачає актуальності на сучасному етапі становлення економіки держави.

Мета статті полягає у дослідженні економічної сутності фінансового регулювання, розкритті його ролі для інноваційного розвитку економіки країни.

За умов інноваційного розвитку помітно посилюється роль динамічних зрушень в економіці, пов'язаних зі створенням нових елементів продукту, застосуванням нових технологій, нових методів та заходів організації виробничого процесу. Ознакою виробництва інноваційного типу є перевищення віддачі від інвестицій у людський капітал над віддачею від інвестицій у матеріальні складові сукупного капіталу. Інноваційний розвиток діє на засоби та предмети праці, безперервно породжуючи зовнішні ефекти через відкриття нового ресурсу або створення нового продукту.

Модернізація вітчизняної економіки в сфері зростання індустрії зв'язку породжує нові можливості, новий попит, сприяє підви-

щенню рівня рентабельності в інноваційній сфері тощо. Сучасний економічний розвиток спирається на інфраструктури (інформаційні, фінансові, транспортні тощо), які перетворились із систем, що забезпечують виробництво, у системи, що підпорядкували його собі. Володіти інфраструктурою, як доводить практика, значно вигідніше, ніж виробляти або торгувати, особливо в умовах глобалізації економіки. Закономірністю сучасного технологічного розвитку є зосередження науково-дослідної діяльності молодих і мобільних компаній на розроблення технологій наступного покоління [1].

Сприяє цьому повинна обґрунтована політика держави, зокрема за допомогою фінансово-економічних інструментів, оскільки їх використання спроможне знизити тиск на діяльність підприємств у пріоритетних галузях економіки і забезпечити їх інноваційний розвиток. Необхідно підтримувати ефективність функціонування фінансового механізму, що залежить від комплексного удосконалення його структурних елементів, серед яких вагома роль належить фінансовому регулюванню (рис. 1).

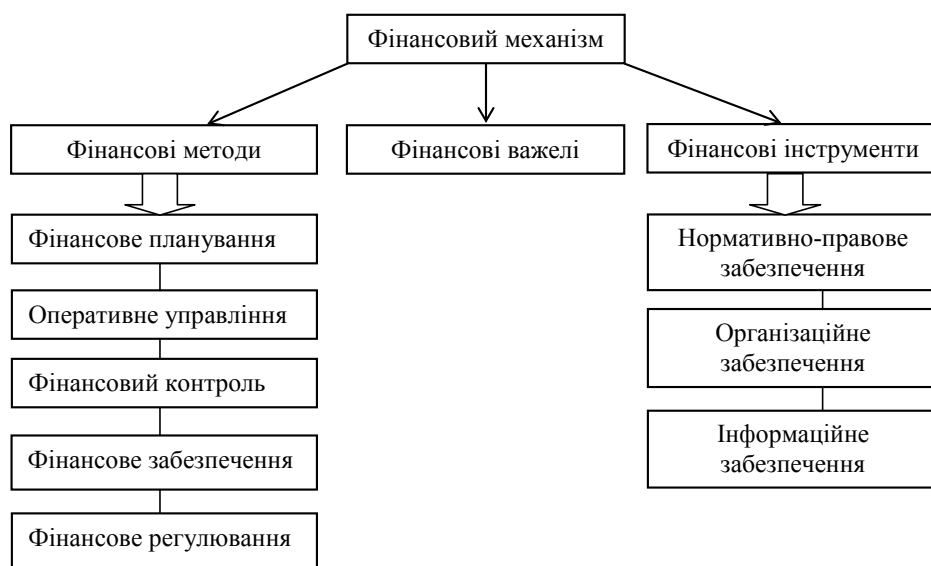

Рис. 1. Структура фінансового механізму [2]

Кількісна характеристика фінансового механізму державного регулювання визначається розміром фінансових ресурсів, що зосереджуються і розподіляються на відповідних управлінських рівнях, а також технологією їх використання. Якісна характеристика фінансового механізму державного регулювання характеризується сукупністю прийомів, методів і форм мобілізації ресурсів та їх використанням.

Професор С. Юрій у своїх наукових дослідженнях виокремлює наступні складові елементи фінансового механізму: фінансові методи (фінансове оперативне управління, фінансове планування, фінансове забезпечення, фінансове регулювання і фінансовий контроль); фінансові важелі, стимули та санкції (податки, обов'язкові збори, відсотки за кредитами, норми фінансування та інше); нормативно-правове забезпечення (система нормативних та розпорядчих документів вироблена органами управління) [2].

Досконалість фінансового регулювання залежить від рівня ефективного функціонування фінансового механізму, який складається з методів, важелів та інструментів.

Варто зазначити, що призначення фінансового механізму в державному регулюванні економіки зводиться до фінансового забезпечення важелів державного регулювання розвитку адміністративно-територіального утворення, а також до фінансового регулювання економічних і соціальних процесів в країні.

Домінуючу роль серед методів фінансового впливу відіграють фінансове забезпечення і фінансове регулювання. Оскільки вони є глобальними й узагальнюючими та охоплюють окремі часткові методи, то їх можна виокремити як структурні підсистеми фінансового механізму, що характеризують зміст впливу фінансів на різні аспекти розвитку суспільства. Установлення прі-

оритетності того чи іншого методу лежить в основі визначення напрямів фінансової політики держави. Чим вищий рівень розвитку суспільства й економіки, тим більша роль фінансового регулювання.

У ході ринкових трансформацій суспільно-економічної системи в Україні склалися вкрай несприятливі умови для фінансового забезпечення інноваційного розвитку виробництва. Ринкові механізми виявилися не здатними забезпечити акумулювання ресурсів для виробничих інновацій. Для вирішення цих проблем необхідне фінансове регулювання розвитку національного господарства з використанням податкових інструментів [3].

Доцільно зауважити, що фінансове забезпечення набуває пріоритетності в умовах адміністративно-командної системи управління, де ресурси, які спрямовуються на основі рішень цієї системи, є їх матеріальним забезпеченням. Тому можна вважати, що фінансове регулювання в системі фінансового механізму виконує основну свою функцію, оскільки робить ринкову економіку регульованою, а не стихійною.

Підсистеми фінансового забезпечення та фінансового регулювання тісно взаємопов'язані. Встановлена в той чи інший період система фінансового забезпечення потребує відповідного фінансового регулювання й одночасно виконує його функції так само, як і регулювання здійснює функції фінансового забезпечення.

Фінансове регулювання як підсистема фінансового механізму ґрунтується на правовому регламентуванні розподільчих відносин у суспільстві, в окремих галузях і сферах державного регулювання, а також на окремих підприємствах. Фінансове регулювання є методом здійснення функцій управління економічними та соціальними процесами за допомогою фінансів. Оскільки фінанси – це система розподільчих і пе-

рерозподільчих відносини, то і зміст фінансових методів регулювання полягає у тому, що вони, по суті, є методами розподілу.

Відомі два методи розподільчих відносин: сальдовий, який характеризує бюджетне регулювання в складі фінансового, і нормативний – передбачає застосування методів бюджетного нормування та податкового регулювання. Вони визначають порядок та умови формування доходів і принципи фінансування, що є складовими елементами фінансового регулювання (рис. 2). На відміну від системи управління фінансами в цілому, фінансове регулювання не має навіть відносної самостійності щодо фінансової політики, тому будь-яка зміна в політиці супроводжується адекватною реакцією в регулюванні. При цьому форми і методи фінансового регулювання можуть залишатися стабільними, а це означає, що конкретні прояви фінансового

регулювання економіки можуть не збігатися з фінансовою політикою держави.

Вибір методу розподільчих відносин є дуже важливим етапом побудови підсистеми фінансового регулювання і фінансового механізму в цілому. Однак не можна їх протиставляти, оскільки справа не тільки в методах, а у тому, які елементи розподільчих відносин вони включають.

Головне при сальдовому методі – це виокремлення підсумкового елемента. У ньому повинні бути закладені стимулюючі функції, які мають реалізовуватись на практиці. Якщо цього немає, то така модифікація сальдового методу не відповідає завданням фінансового регулювання. При нормативному методі важливе встановлення оптимального співвідношення між нормативним регламентуванням та самостійному, цільовому використанні об'єкта розподілу – фінансових ресурсів.

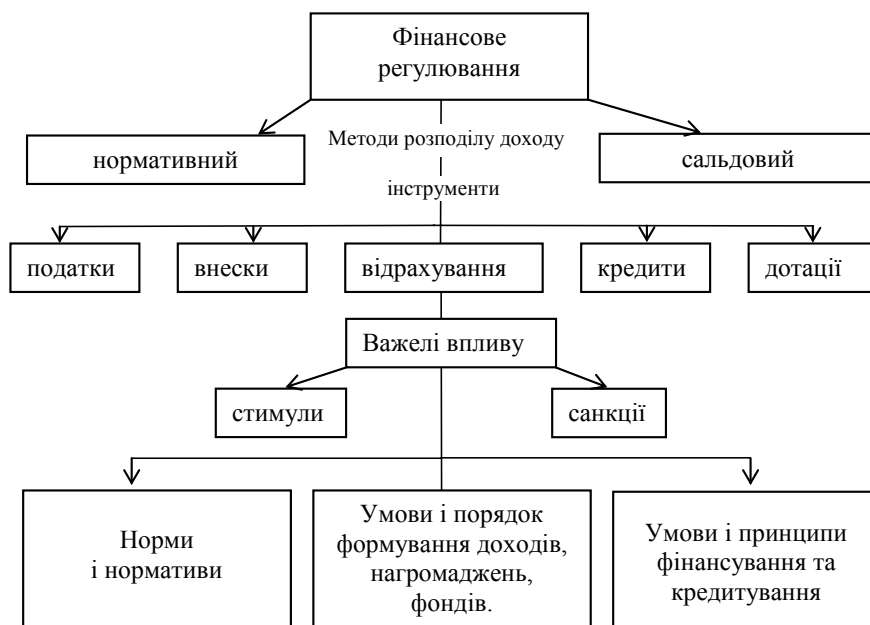

Рис. 2. Структура фінансового регулювання і інвестиційно-інноваційного розвитку економіки*

* Розроблено на основі [4].

Однак, на нашу думку, сфера фінансового регулювання економіки не може зводитися до будь-якої зміни фінансового механізму чи методу фінансового регулювання. Адже фінансове регулювання – це особлива сфера управління фінансовими ресурсами на будь-якому рівні, що передбачає використання системи елементів впливу як на грошові відносини, так і на бюджетні, які існують в економіці за допомогою функціонування бюджетно-податкової та монетарної політики.

Метод фінансового регулювання визначає характер дії фінансового механізму. Кожний метод може мати безліч модифікацій залежно від того, які елементи розподільчих відносин він охоплює. Кожному з елементів надається цільове призначення у вигляді закріплених за ним функцій. Таким чином у складі фінансового механізму створюється набір фінансових інструментів, за допомогою яких здійснюється вплив на різні сторони суспільного та економічного розвитку.

Основними елементами фінансового регулювання інноваційного розвитку економіки України є:

– оподаткування (вилучення частини доходів підприємств і населення до бюджету та державних цільових фондів);

– бюджетні трансферти (надання коштів з бюджету на безоплатних і безповоротних засадах: дотації, субсидії, субвенції) [2].

На нашу думку, доцільно розширити перелік елементів фінансового регулювання такими елементами, як: видатки розвитку, боргові фінанси, кредитування, інвестування, фінансовий лізинг та ін. Це дозволить залучити додаткові фінансові ресурси для модернізації економіки країни як за допомогою внутрішніх джерел фінансування пріоритетних галузей економіки, так і зовнішніх запозичень.

Видами таких інструментів у бюджетному регулюванні є бюджетне фінансування,

трансферти, норми забезпечення, регіональні замовлення, а в податковому – податки, збори, платежі, внески, відрахування [5]. Кожен склад фінансових інструментів змінюється залежно від завдань фінансової політики. Чим ширше втручання держави в економічні процеси та фінансову діяльність господарюючих суб'єктів, тим більше інструментів використовується. Фактично цим і характеризується специфіка фінансового регулювання економіки, що застосування його складових інструментів відбувається у різних комбінаціях залежно від економічних цілей держави, від конкретної ситуації на фінансовому ринку держави (фінансової кризи, стагнації чи поживавлення, або стабільності) та від меж чи бази застосування фінансового механізму.

Отже, вищезазначене дозволяє зробити наступні висновки:

1. Фінансове регулювання – це метод здійснення державою функцій управління економічними і соціальними процесами при використанні фінансів. Оскільки фінанси – це система розподільчих і перерозподільчих відносини, то і зміст фінансових методів регулювання полягає у тому, що вони, по суті, є методами розподілу, які передбачають використання системи елементів впливу як на грошові відносини, так і на бюджетні відносини, котрі існують в економіці за допомогою функціонування бюджетно-податкової та монетарної політики.

2. Фінансове регулювання залежить від рівня ефективного функціонування фінансового механізму, який складається, насамперед, з методів, важелів та інструментів. Саме у складі фінансового механізму вирізняють фінансове регулювання як його структурний елемент.

3. Держава, встановлюючи форми і методи мобілізації фінансових ресурсів та їх використання, стимулює або локалізує певні явища і процеси. Так, надаючи капітал на

розвиток економіки, вона стимулює розвиток виробництв, які в ринкових умовах не можуть забезпечити його за рахунок власних ресурсів. Аналогічно при розробленні методів мобілізації ресурсів диференціацією ставок і пільг прискорюється або гальмується розвиток окремих виробництв, робіт і послуг.

Література

1. *Корецька С. О. Джерела фінансування інноваційних інвестицій в Україні // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 10. – С. 9–11.*
2. *Юрій С. І., Федосов В. М. Фінанси. – К.: Знання, 2012. – 687 с.*

3. *Шовкун І. Податкові фактори технологічного розвитку економіки // Економіка України. – 2011. – № 5. – С. 40–53.*

4. *Фінанси / В. С. Загорський, О. Д. Вовчак, І. Г. Благун, І. Р. Чуй. – К.: Знання, 2006. – 247 с.*

5. *Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні доміанти та практика реалізації податкової політики в Україні: Монографія. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 371 с.*